

ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ	<i>Cilt: 5, Sayı: 1, 2022</i>
UDEKAD	<i>Vol: 5, Issue: 1, 2022</i>
INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES	<i>Sayfa – Page: 88-103</i>
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ	<i>E-ISSN: 2667-4262</i>

GERÇEKÇİ BİR SÖYLEMİN ANALİZİ: BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE

ANALYSIS OF A REALISTIC DISCOURSE: BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE

Yusuf GÖKKAPLAN*

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
Geliş: 19.05.2022 Kabul: 21.06.2022 Anahtar Kelimeler: Söylem, Söylem analizi, Orhan Kemal, Bereketli Topraklar Üzerinde. Araştırma Makalesi	Roman bir sanat eseri olmasının yanında okuyucuyla buluştuğu anda iletişim aracına dönüşür. Bu bağlamda roman, içinde bulunduğu toplumun dünya görüşü, ideolojisi, yaşam biçimi, kültürü, insan ilişkileri açısından çarpıcı bilgiler verir. Özellikle siyasi, kültürel, ideolojik ve ekonomik kırılmaların yaşandığı dönemlerde romanlar içinde buldukları dönemlere dair yansımalar içerirler. Roman türünün bu işlevlerini ön plana çıkarmak amacıyla kaleme alınan, Türk edebiyatına yön veren ve yazıldığı dönemde yankılar uyandıran birçok romanın varlığından söz edilebilir. Bu çalışmayı döneminde yazılan romanlardan ayıran en önemli özellik ise kurgusunun dayandığı gerçeklik kurgusudur. Bu tür eserlerin eleştirel bir yaklaşımla, disiplinler arası bir bakış açısı ile değerlendirilmesi günümüz toplum kurgusunun anlaşılmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Dilbilim çağı olarak adlandırılan 21. yüzyılda, romanların dilbilimin farklı disiplinleri ile ele alınması onların dil, ideoloji ve sosyoloji zenginliğinin ortaya çıkarılmasına katkı sağlamaktadır. Birer söylem olarak ele alabileceğimiz romanların söylem çözümlemesi gibi güncel yöntem ve teknikler içeren bir disiplinle incelenmesi romanların sadece yazınsal bir tür olmadığının göstergesi olacaktır. Bu çalışmada, yazıldığı dönemde ve sonrasında büyük yankı uyandıran <i>Bereketli Topraklar Üzerinde</i> adlı romanın James Paul Gee'nin söylem kuramı ve söylem çözümleme yöntemine göre analizi yapılacaktır. Bu çalışma ile araştırmacılara çoklu bakış açıları, farklı yorumlamalar ve daha fazla yaratıcılık imkânı sağlanacağı düşünülmektedir.
ARTICLE INFO	ABSTRACT
Received: 19.05.2022 Accepted: .06.2022 Keywords: Discourse, discourse analysis, Orhan Kemal, Bereketli Topraklar Üzerinde. Research Article	The novel, besides being a work of art, turns into a communication tool as soon as it meets the reader. In this context, the novel provides striking information in terms of the society's worldview, ideology, lifestyle, culture, and human relations. It can be mentioned that there are many novels that have been written to bring these functions of the novel genre to the forefront, that shape Turkish literature and that arouse repercussions at the time they were written. Evaluation of such studies with a critical approach and an interdisciplinary perspective plays a very important role in understanding today's society. In the 21st century the handling of novels with different disciplines of linguistics contributes to revealing their language, ideology, and sociology richness. Examining the novels, which we can consider as a discourse, with a discipline that includes contemporary methods and techniques, such as discourse analysis, will be a sign that novels are not just a literary genre. In this study, the novel titled <i>Bereketli Topraklar Üzerinde</i>, will be analyzed according to James Paul Gee's discourse theory and discourse analysis method. It is thought that this study will provide researchers with multiple perspectives, more creativity opportunities.

*Dr. Öğr. Üyesi, Kapadokya Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Nevşehir / Türkiye, E-mail: yusuf.gokkaplan@kapadokya.edu.tr.

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6515-4762>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Gökkaplan, Y. (2022). Gerçekçi Bir Söylemin Analizi: Bereketli Topraklar Üzerinde. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 5 (1): 88-103. DOI: <https://doi.org/10.37999/udekad.1118609>.

Extended Abstract

Recently, it has gained importance to handle a work of art with interdisciplinary approaches, no matter how it is performed. Literary texts can also be considered as a rich source that should be handled in this way. The evaluation of literary texts as a social communication tool is an important point in understanding the message values of these works. The fact that literary works performed orally or in writing are fed from the social environment and context in which they are performed and providing information about these sources lead them to be evaluated as a social communication tool.

Among the literary works, one of the richest areas that can be considered in this respect is the novel. The novel can also be considered as a genre that is formed by shaping the author's perceptions and observations within the framework of a fiction. The handling of this genre, which is expressed in writing, with an interdisciplinary approach is of great importance in understanding the dynamics of the period. In addition to language and literature studies, the novels, which we can deal with in collaboration with fields such as sociology, psychology, and cultural studies, provide important information thanks to their social content.

One of the fields that can be used in the content analysis of novels is discourse analysis. Discourse analysis is the analysis of speech products at a higher level by going beyond the boundaries of sentences (Vardar, 2022, p. 179). Discourse analysis studies originating from speech studies, which are accepted as the opposite of language, show a great variety today. While some researchers examine the signified, that is, the content, others deal with the signs in broad contexts. Especially focusing on the sentences produced by the speaking individuals or the community they are directed to, the word as a product and the word perceived as a production or action are separated from each other. In addition to distributional linguistics and generative-transformational grammar, semantics and semiotics are also widely used in research (Vardar, 2022, p. 180).

In this study, the discourse analysis of the novel Bereketli Topraklar Üzerinde will be made. Since there are differences in the application of discourse analysis, only one theory and method will be used in this study. In the analysis of the novel, the discourse theory and discourse analysis method drawn by James Paul Gee in his book *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method* (2005) will be used. In this theory, it has been stated that a discourse should be analyzed within the framework of twenty-seven sub-headings to be analyzed correctly. Since the handling of all these titles in our study will increase the volume of the study, the titles that can be applied to the novel genre have been selected. These titles are Title/Subject, Why did he say so, Actions, Connections, Cohesion, Politics, Discourses, Intertextuality, Words, Indicators, Intonation, Emphasis/Importance, Signs, Social languages and Positional meaning.

In line with these titles, it has been seen that the discourse in the novel is at the center of the "village-urban" conflict, in the discourse analyzes made in the novel Bereketli Topraklar Üzerinde. He thought that the title of his novel Bereketli Topraklar Üzerinde could be evaluated as an elliptical structure and that this subtraction could be filled with negativities that would overshadow the fertility of the soil. Throughout the novel, it is seen that concubines, journeymen, laborers, subcontractors, and landlords make concessions from humanity for their interests. In previous studies on the discourse of the novel, it has been determined that politics or political discourses should be handled at a higher level around the issue of humanity. Because the emphasis that interests are more important than people's lives, bodies and honor is clearly seen in all discourses.

It is thought that this study will present an interdisciplinary approach to the studies on the novel. It is thought that the methods and theories that will be used in the analysis of novel discourses will be an example for future studies.

Giriş

İnsanoğlu dış dünya gerçekliğini farklı şekillerde yorumlamak ve bu gerçekliğin farkına varılmasını sağlamak için çeşitli türlerde üretimler yapar. Bu üretimler sanat, mimari, müzik ve yazın gibi türlerde gerçekleşebilir. Duygu, düşünce ve isteklerin sanatsal bir şekilde ifade edilmesi bu unsurları sıradanlıktan çıkarmakta ve çarpıcı bir hâle getirmektedir. Bu doğrultuda

yapılan üretimlerin belki de en sık tercih edildiği alan edebiyat alanıdır. Edebiyat alanı insanların duygu, düşünce, ideoloji, dünya görüşü, serzeniş ve isteklerini etkin bir biçimde ifade edebileceği geniş bir alan olarak değerlendirilebilir. Bu alanın gelişen teknoloji ve büyüyen iletişim ağı ile mevcut sınırlarının da ötesinde iletişim ve bildirişim aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. Dünya savaşları, sanayi devrimi gibi insanlığa yön veren küresel olaylardan haberdar olma, bu konular hakkında bilgilendirme yapma gibi düşüncelerin yazın türündeki eserler ile verildiği görülmektedir. Özellikle politika ve sosyoloji, yazarın ve şairin kimliğinden ziyade; onların eserlerinde de etkisini gösterdiği için, edebiyatla daima ilişkili olagelmıştır (Solak, 2011, s.2).

Bir milletin sanat ve edebiyat alanındaki dinamiklerinin doğru tespit edilebilmesi, o milletle ilgili sosyolojik, politik ve kültürel kırılmaların ve değişimlerin net bir şekilde anlaşılmasına, toplumsal düzenin ve insanın sağlam bir zemine dayandırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle sanat ve edebiyatın dönemlere ayrılması ve bu dönemlerin söz konusu dinamiklere göre ele alınması gerekmektedir. İnsan hayatında derin izler bırakan ve köklü değişiklikler yapan bu tür olayların edebiyat alanına tesiri de kaçınılmazdır. Bu nedenle roman, içerisinde sosyallik barındıran bir tür olarak ele alınmalıdır. 1839 Fermanı'yla önemli gelişmelerin ve büyük değişikliklerin yaşandığı dönemde gazete, politika ile edebiyatın bir arada bulunduğu bir platform olarak değerlendirilirken; romanın, düşünce iklimine katkısı ile edebiyatı sosyopolitiğe yaklaştıran bir tür olarak değerlendirilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Solak, 2011, s. 1). Romanın günümüzde de popüler bir yazın türü olması, içeriklerinin insan hayatına dokunan konu ve durumlardan seçilmesi onları sadece bir yazın türü olarak değil etkisi geniş olan bir tür kitle iletişim aracı olarak değerlendirmemize de olanak sağlamaktadır.

Bu çalışmada, daha çok toplumsal konu ve durumların ele alındığı, bir fikir veya ideolojinin aktarımında da etkin bir araç olarak kullanılan toplumcu gerçekçi roman örneği olan Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserinin söylem çözümlemesi yapılacaktır. Eser, kelime ve cümle bağlamından daha çok metne yazar söylemi açısından bakılarak analiz edilecektir. Yazar söz konusu eserini oluştururken metin ardında neler anlatmak istemiştir, burada verilmek istenen mesaj nedir, bu mesajla hangi söylemi ifade etmek istemiştir gibi sorulara yanıtlar aranacaktır. Çünkü yazınsal bir metin üzerine yapılacak söylem analizi, metni sözdizimi ve semantik gibi sınırları gramer ile çizilmiş bir alanın ötesinde yapı sökme uğratarak, metni kurgulayanın niyetinin ne olduğunu tespit etme çabasıdır.

Amaç

Disiplinler arası bir çalışma alanı olan söylem çözümlemesi yoluyla Orhan Kemal'in hayat felsefesinin, sosyal ve siyasî olaylara bakış açısının, ideolojisinin eserde dil ve söylem aracılığı ile nasıl estetize edildiğinin, bu unsurların *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de nasıl bir söylem ile ifade edilmeye çalışıldığının incelenmesi çalışmanın başlıca amacıdır.

Kapsam

Bu çalışmanın kapsamı, Orhan Kemal'in tarafından kaleme alınan *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanı ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanının Everest Yayınları tarafından 2018 yılında yayınlanan 45. baskısı kullanılmıştır.

Yöntem

Söylem çözümlemesi ve uygulamaları konusunda birçok farklı yaklaşım söz konusudur. Bu çalışmada James Paul Gee'nin *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method* (2005) çalışmasında sınırlarını çizdiği söylem kuramı ve söylem çözümleme yöntemi işletecektir. Söz konusu kuram Tahir Gür tarafından hazırlanan doktora tezinde (2011) Türkçeye aktarılmıştır. Bu çalışmada hem söylem üzerine hem de söylem analizi üzerine kuramsal ve kavramsal bilgiler verilmiş ve Türkçede söylem analizinin uygulanması hususuna pratik bir katkı sağlanmıştır.

Söylem ve Söylem Çözümlemesi: Söylem konusunda çok çeşitli tanımlar yapılmıştır. Hem tanımları hem de anlamları konusunda farklılıklar görülebilecek söylem; bakış ve bakış açısı, retorik tarzı, kişilerin ya da toplumların karakteristik özellikler taşıyan öğretileri, ideoloji, sözlü ya da yazılı metinler, üslup, dil, tez ve önermeler olarak tanımlanabilir (Kocaman, 2009, s. 5). *Söylemin Güncel Türkçe Sözlük*'teki karşılığı ise 1. Söyleyiş, söyleniş, sesletim, telaffuz. 2. Kalıplaşmış, klişeleşmiş söz, ifade. 3. Bir veya birçok cümleden oluşan, başı ve sonu olan bildiri (e-GTS), tez olarak verilmektedir. Söylemi sosyolojik bir unsur olarak ele almak ve söylem aracılığı ile aktarılan duygu ve düşünceleri bilgi verici birer çıktı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü bir birey söylemleriyle; bir topluluğa ya da kapalı bir gruba üye olabilir, bu topluluklarla ilişki içerisinde olabilir ve yakınlık kurabilir ya da tüm bunlara karşı durabilir ve tüm bu şekillerde kendini bir yere konumlandırabilir (Gee, 2005, s. 32,33).

Söylem çözümlemesi; birer toplumsal çıktı olarak değerlendirilebilecek düşünce ve ideolojilerin üretim süreçleri, devamlılığı ve toplum tarafından nasıl algılandığı gibi konularla ilgilenir. Diğer bir ifade ile birçok nitel araştırma yöntemi sosyal gerçekliği tanımlamaya, sınırlarını çizmeye ve verilerini değerlendirmeye çalışırken söylem çözümlemesi tüm bunların nasıl gerçekleştiğini, nasıl korunduğunu belirlemeye çalışır. (Gür, 2011, s. 20). Söylem çözümlemesi disiplinler arası bir yaklaşım alanı olduğundan, konulara yüzeysel değil derinlemesine ve yenilikçi bir bakış açısı ile yaklaştığından birçok geleneksel inceleme yönteminin önüne geçmiştir.

Bu çalışmada, Gür tarafından Türkçeye aktarılan James Paul Gee'nin söylem çözümlemesi yöntemi işletecektir. Bu çözümlemeye ilişkin detaylı bilgiler Tahir Gür tarafından 2011 yılında hazırlanan doktora tezinden edinilebilir (Gür, 2011, s. 39). Uslu ise, burada verilen ölçütleri sınıflandırmış ve Gee'nin söylem analizini *Edebî Eserin Söylem Çözümlemesi* tablosunda üç başlık altında toplamıştır (Uslu, 2016, s. 406). Çalışmada işletecek olan yönteme ait analiz başlıkları Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo-1

Biçim Analizi	Anlam Analizi	Dil Analizi
1) Başlık/Konu	1) Eylemler	1) Kelimeler
2) İzlek	2) Sadece söyleme değil yapma	2) Göstergeler
3) Konular zinciri	3) Kimlikler	3) Tonlama
4) Bölümleme	4) Yabancılaşma	4) Vurgu/Önem
5) Birleştirme	5) Bağlantılar	5) İşaretler
6) Bağlam ve yansıtılabilirlik	6) Bağdaşıklık	6) Doldurma
7) Neden böyle söylemiş	7) İlişkiler	7) Sosyal diller
8) Çerçeve	8) Politika	8) Konumsal anlam
	9) Söylemler	
	10) Metinlerarasılık	
	11) Kurmaca dünya	

Metnin söylem analizinin tabloda verilen tüm başlıklar çerçevesinde ele alınması çalışmanın hacmini fazlasıyla artıracığından gruplandırılan ölçütlerin söyleme derinlik katan başlıkları ele alınacaktır. Bu doğrultuda ele alınan başlıklar çalışmanın bulgu kısmında verilmiştir.

Bulgu

Çalışmamızda elde edilen bulgular, Tablo-1’de gruplandırılan ölçütler dikkate alınarak incelenecektir. Bulguların incelenmesi de yine başlıklar altında detaylandırılacak ve örneklendirilecektir.

Biçim Analizi

Başlık/Konu: *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanı Orhan Kemal tarafından üretilen bir söylem olarak değerlendirildiğinde eserin adı söz konusu söylemin başlığı olarak değerlendirilmelidir. Bu söylemi gerçekleştiren birinin bu başlığı neden seçtiği irdelenmelidir. Söylemi gerçekleştiren yazar, bereketli topraklar üzerinde bereketsizliklerin yani olumsuzlukların yaşandığı bir söylem ifade etmek istemiştir. Burada, insanlar haklarını, umutlarını, kişiliklerini, hayallerini, namuslarını ve hatta hayatlarını kaybederler ve o muhteşem toprağın bereketine gölge düşürürler.

Başlık, ilk bakışta eksilteli bir cümle olarak ele alınabilir. *Bereketli Topraklar Üzerinde...* gibi de yorumlanabilecek bu başlık aslında söz konusu söylemin konusudur da. Bereketli topraklar üzerinde yaşanan olumsuzluklar, toprağın bereketinin olumlu çağrışımına karşılık ironik bir söylemdir. Bereketli topraklar üzerinde yaşananlar, toprağın bereketine gölge düşüren

ve hatta zaman zaman onun bereketinden istifade edilmesini engelleyen bir söylem ile ifade edilir. Harman'ın yakılması, toprağın kan ile sulanması, topraklar üzerinde yalan, riya, haksızlıkların ve ölümlerin yaşanması seçilen başlığın eksiltili kısmını dolduran bereketsiz yani olumsuz unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Neden böyle söylenmiş: Bu başlıkta yazarın söyleminin oluşturulma süreci ve bu söylemi yapma neden/leri incelenir. Neden başka şekillerde değil de bu şekilde söylendiği incelenir. Bu seçimlerin nasıl yapıldığı tanımlanmaya çalışılır (Gür, 2011, s. 40). Bu doğrultuda eserdeki söylemin köylü ile şehirli arasındaki ilişkiyi vurguladığı tespit edilmiştir.

Eserde “şehir” sözcüğü altmış üç kez, “şehirli” sözcüğü ise otuz bir kez yinelenmiştir. Buna karşılık “köy” sözcüğü yüz kırk kez, “köylü” sözcüğü ise otuz bir kez yinelenmiştir. Bu köy-şehir, köylü-şehirli zıtlığının net bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Köy ve köylü sözcükleri “tozlu köy yolu”, “bozuk köy yolu” dışında olumsuz bir ifade ile verilmemiştir. Köy genellikle dönülmesi gereken bir yer olarak ifade edilmiştir. Köylü ise orada yaşayan ve şehre gidenlerin dönüşlerini bekleyen bir topluluk gibi düşünülebilir. Şehirli söylemi ise “cin” sözcüğü ile vasıflandırılmıştır. “Cin gözlü şehirli”, “şehirli bir cin adamı çarpar”, “şehir uşağı cin” gibi söylemler saf bir köylünün karşısında şehirli algısını gösteren bir söylemdir. Trende Yunus'un “şehir uşakları ile imtihan oldum ben” (Kemal, 2018, s. 28) söylemini birkaç kez yinelemesi de aslında köylü ile şehirli arasındaki ilişkinin başka bir söylemi olarak değerlendirilebilir. Buradan hareketle şehir x köy, şehirli x köylü çatışması eserin genelinde bulunan bir söylem olarak görülmektedir.

Anlam Analizi

Eylemler: Bu başlık altında söylemde kullanılan dil ile ne gibi eylemlerin gerçekleştirildiği incelenir. Bu bağlamda dilin sosyal gerçeklik oluşturmadaki işlevlerinden yararlanır. *Bereketli Topraklar Üzerinde*'nin içeriğindeki çarpıcı gerçeklik eseri ön plana çıkaran önemli özelliklerden biridir. Eserin söylemini, ortaya çıktığı sosyal çevrenin gerçeklerini yansıtan bir unsur olarak değerlendirmek gerekmektedir. Burada ifade edilen söylem sadece içerik olarak değil, kim tarafından, neden, kime söylendi gibi sorular etrafında sınırları belirli bir zaman diliminde belirli bir topluluk içerisinde öne sürülen fikirleri kapsamaktadır (Uluşahin 2018, s. 18). Söylem, nesnel bir çerçeveden uzak öznel bir kavram olarak değerlendirilmelidir. Çünkü söylem bir kimsenin yaşamla ilişkisi sonucunda ortaya çıkar, her bireyin hem kendisi hem de yaşamı farklı olduğundan bu bireyler tarafından üretilen söylemler de farklıdır. (Uluşahin 2018, s. 18). Bu bağlamda eserde öne çıkan söylemler, eserin genel söylemi hakkında bilgi vermesi açısından önem arz ederler. İflahsızın Yusuf'un emminin söylemleri eserdeki şehir ve şehirli kurgusunun anlaşılmasında dikkat çekicidir. “Emmim derdi ki, uşaklar derdi, gurbete düştünüz mü, siz siz olun, sılayı içinizden atın derdi. Atamadınız mı yandınız derdi.” (Kemal, 2018, s. 8), “Emmim derdi ki, siz siz olun şehirliye engin yerinizi vermeyin derdi.” (Kemal, 2018, s. 38), “Fukara emmim. Şehirliyer beleş beleşine yaralı parmağa işemezler derdi...” (Kemal, 2018, s. 39), “Emmim derdi ki, siz siz olun şehirlinin suyuna göre gidin, şehirli ak derse siz kara demeyin derdi.” (Kemal, 2018, s. 41), “Emmim derdi ki, siz siz olun, şehirliye yeyimi eksik etmeyin derdi.” (Kemal, 2018, s. 43), “Emmim derdi ki, gurbete düştünüz mü, işinizi sağlamlayana kadar harçlığınıza kördüğüm atın derdi.

Sabredenin koyununu kurt yemezmiş!” (Kemal, 2018, s. 45), “Emmim ne derdi unuttun mu? Şehir yerinde siz siz olun avrat kısmına kulak asmayın demez miydi?” (Kemal, 2018, s. 139), “Emmim derdi ki, şehir yerine vardınız mı siz siz olun, şehirlinin ayartmasına kanmayın derdi, şehir uşağı cin derdi bir cin.” (Kemal, 2018, s. 145), “Emmim derdi ki, siz siz olun, şehirlinin sakalına göre tarak vurun derdi. Şehirlinin merakı, partal atmak. Siz siz olun şehirliye yeyimi eksile etmeyin, bir. İkincisi de sakalına göre tarak vurun.” (Kemal, 2018, s. 367). Bu söylemler bir köylünün, şehirde karşısına çıkacak tehlikeler karşısındaki tutum, davranış ve düşüncelerini şekillendirmek için kullanılmaktadır. Eserdeki “emmi” tipi şehir hayatını deneyimleyen, şehir ve şehirli gibi iki tehlikeli unsur karşısında amacından sapmayan ve neticesinde köye dönebilen bir karakter olarak da değerlendirilebilir. Buradaki telkin ve düşüncelerin eyleme dökülmesi emmi tipinin geçtiği başarılı yolun tekrar edilmesi, aynı tavır ve düşüncenin gerçekleştirilmesi ile mümkün olmuştur. Bu süreçteki tek başarılı kişi ise İflahsızın Yusuf’tur. O, tüm telkin, tavsiye ve önerileri dikkate almış ve çok kısa bir sürede usta olmuştur.

Sadece söyleme değil yapma: Bu başlıkta söylemdeki dil ile yapılan bildirim ötesinde, başka eylemlerin nasıl gerçekleştiği ele alınır. Bu noktada dikkate değer konu Orhan Kemal düşünce dünyasıdır. Orhan Kemal Türk romancılığında işçi sınıfının ilk büyük temsilcilerindendir, roman ve hikâyelerinde sınıf farklılığı, sınıf bilinci, kendi kültürüne yabancılaşma, insanların sömürülmesi gibi kavramları farklı karakterler ve olaylar üzerinden eleştirmektedir (Bilgin, 2017, s. 236). Bu eserde önemli olan başka bir konu ise sadece Orhan Kemal’in düşünceleri değil, bir işçi olarak da uzun süre çalışmış ve bu yaşantıyı deneyimlemiş olmasıdır. Bu durum onun olayların içinde ve katılımcı bir şekilde yer almasını, Türkiye’deki işçileri gerçekçi bir şekilde gözlemlemesini mümkün hale getirmiştir; hikâyelerindeki ve romanlarındaki gerçekçilik ve kurgudaki sağlamlık köklerini bu deneyim ve gözlemden almıştır (Bilgin, 2017, s. 236). Bu bağlamda Orhan Kemal’in bunları söylem öncesinde veya sonrasında yaşadığı, bu düşüncelerini ezilen taraftan yana da kullandığı ifade edilebilir.

Bağlantılar: Bu başlıkta, eserin konusuyla, eserdeki kişilerin ve eserde verilen bilgilerin ifadesinde kullanılan dille ne gibi bağlantılar kurulduğu ele alınacaktır. Söylemde anılan şeylerin birbiriyle nasıl ilişkilendirildiği ya da hangilerinin göz ardı edildiği incelenir. *Bereketli Topraklar Üzerinde* işçi sınıfının sorunlarını gerçekçi bir biçimde yansıtmayı başaran bir eser olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Orhan Kemal, romanlarını emek-sermaye sisteminin düzeni olarak değil de “kır-kent” karşıtlığı üzerinden okuma eğilimi de yaygındır. Berna Moran da (2006) *Bereketli Topraklar Üzerinde*’yi bu temelde okuyup yorumlamıştır (Bilgin, 2017, s. 238).

Eserdeki söylemde bu karşıtlık üzerine kurulmuşken insanların bireysel çabalarının da bu doğrultuda keskinleştiği görülür. Moran, kokuşmuş Çukurova dünyasında kadının ve erkeğin para ve cinsellik peşinde olduğunu vurgulamış ve para için kadınların kendilerini sattıklarını, fakir ırgatların arkadaşını gammazladıklarını, bir diğerrinin adam boğduğunu ifade ederek bu durumları örneklendirmiştir. Yusuf ile Ali’nin kardeşten de öte arkadaşları hasta Hasan’ı ölüme terk etmesi de bunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir (Moran, 2006, s. 53). Romanın genelindeki söylem de bu temel üzerinde şekillenir. Burada göz ardı edilen şey ise insanlıktır. İşçilerin iş bulma aşamasındaki rezil ve kötü durumları iş bulduktan sonra da devam eder.

Burada söz konusu edilen göz ardı etme durumu sadece işverenin işçiyi sömürmesi olarak daraltılamaz. Köse Hasan'ın gurbette kardeş olan arkadaşları tarafından kaderine terk edilmesi ve ölmesi, İflahsızın Yusuf'un arkadaşlarını kaybettiğini öğrendiğinde köye dönerken vicdanını rahatlatmak için sözlerini ve değerlerini hiçe sayması gibi söylemler de burada göz ardı edilen değerlerin vurgulanması açısından önemlidir.

Bağdaşıklık: Bu başlıkta bağdaşıklık öğelerinin kullanılma şekilleri ve bunların işlevleri bağdaşıklık bağlamında araştırılır. Eserde bağdaşıklık gösteren en net kurgu insanların mücadelesi ve bu mücadelede yaşadığı kayıplardır. İyilerin kaybetmesi, hak edilenlerin alı konulması, emeklerin karşılığının verilmesi yerine daha ucuza çalışan kimselerin tercih edilmesi neredeyse standart bir işleyiş gösterir. Söz gelimi, Köse Hasan'ın hastalığından dolayı fabrikada gözden çıkarılması, ustalık yevmiyesinin fazla olmasından dolayı Kılıç Usta'nın gönderilmesi ve yerine ucuz iş yapacak olan İflahsızın Yusuf'un geçirilmesi, Bilal'in Fatma'ya yakın olabilmek için işini iyi yapmasına rağmen Pehlivan Ali'yi harmana göndermesi, Kürt Zeynel ve Halo Şamdin'e hak veren patoz ustasının gönderilmesi, haklarını arayan ve işçilere de bunu aktarmaya çalışan Kürt Zeynel ve Halo Şamdin'in işten çıkarılması ve onlara oyun oynanması, onların yerine koltukçuluk görevine Pehlivan Ali ve Hidayetin oğlu Mıstık'ın daha ucuz ücretle geçirilmesi.

Bağdaşıklık gösteren bir başka unsur da kadınların durumudur. Fatma, şoförün karısı Hayriye, Aptal Kızı, genelevde çalışan Selvi, İflahsızın Yusuf'un emmisinin karısı gibi kadınlar eserdeki tüm söylemlerde diğer karakterler tarafından sadece cinsel bir obje gibi algılanırlar. Bu karakterlerin kadınlıkları karşı cinsi cinsel noktada tatmin etmesi ile değerlendirilir.

Diğer bir bağdaşıklık da işveren ve işçi arasındaki kimselerin tutumlarıdır. Aslında *Bereketli Topraklar Üzerinde* yaşanan bereketsizliklerin müsebbibi olarak bu karakterler değerlendirilebilir. İşçilerden haraç alan, onlara esrar verip kumar oynatan, patrona onların talep ve şikayetlerini iletmeyen, tüm her ne varsa yolunda gösteren bu karakterler de eserde bağdaşıklık gösterir.

Politika: Bu başlıkta söylemdeki sosyal faydaların üretilmesi ve dağıtılması süreçleri ele alınır. Buradaki sosyal faydaların; söylemdeki kişilere, dinleyicilere, okuyuculara ve üçüncü kişilere göre nasıl üretildiği ve dağıtıldığı incelenir. Gee'nin eserlerindeki politika kavramı ile kastedilen anlam, sosyal menfaatlerin nasıl düşünüldüğü, menfaatler uğruna nasıl mücadele verildiği ve menfaatlerin nasıl paylaşıldığıdır. Söz konusu sosyal fayda unsurları toplum içinde güç kaynağı olarak görülen teknoloji, bilgi, akıl, güzellik, para, yaş, ahlak gibi kavramlardır (aktaran Gür, 2011, s. 31).

Toplumcu gerçekçi romanlarda genellikle sömürü eleştirisinin yanında makineleşmeyle ve okullaşmayla köylünün hayatında meydana gelen değişimleri, köylerdeki ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılarıdaki gelişmeleri ele alınmıştır (Ünsler, 2021, s. 713). *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanındaki politikalar da bu çerçevede değerlendirilmelidir. Romanın genelindeki fayda unsuru "para"dır. Köyden şehre çalışmaya gelen herkesin yegâne amacı para kazanmak ve hayatlarını idame ettirebilmektir. Para kazanmak için verilen mücadelenin bedeli bazen can, bazen de beden ile ödenmektedir. Köse Hasan ve Pehlivan Ali hem kişisel zaaflarından hem de düzenin yozluğundan ötürü canlarını kaybederler. Güzellik politikası

altında ele alınabilecek Fatma ve Selvi ise hayatta kalabilmek, daha iyi şartlarda yaşayabilmek için kadınlıklarını kullanırlar. Çarpık düzen birini geneleve diğerini ise farklı kollara sürükler. Romadaki akıl politikası ustalar tarafından yürütülür. Ustalar okumuş kimseler olarak aktarılır. Trende karşılaşılan Yunus'un okuma yazma bilmesi, kursu üçüncülükle bitirmesi gibi yönleri topluluktan ayrı bir profil ortaya koyar. Romanın son bölümlerinde İlahsızın Yusuf'un okumayı öğrenme çabası da bu düşünceyi destekler.

Para politikasında dikkat çeken unsur "ağalık sistemi" olarak görülmektedir. *Bereketli Topraklar Üzerinde* hakkında yapılan çalışmaların genelinde ağalık rejiminin insanları sömürmesi ele alınır. Fakat ağalardan ziyade "elci" adı verilen ustabaşı veya ırgatbaşılardan bu sömürüyü yürüttüğü görülür. Söz gelimi, "Çok haksız. Para günü oldu mu, ağadan ırgatın parasını alır, bir de liste çıkarır yayar... On beş, yirmi mi hak ettin? İki buçuk, üçünü mutlaka keser." (Kemal, 2018, s. 18), "İçini çekti. Yıkımtı kızı dışkının üstüne ama, ağa iyi ağaydı. Hiçbir ırgatın santimine tenezzül etmez... O etmezdi evet ya, ırgatbaşı?" (Kemal, 2018, s. 31) söylemlerinde ağalardan ziyade ağa ile işçi arasında olan elcilerin bu süreci kendi menfaatlerine uygun şekilde yürüttükleri anlaşılır. Fabrika veya toprak sahiplerinin büyük çoğunluğunun bu durumdan haberi bile olmayabilir. Burada sadece çiftlikteki Küçük Ağa'nın sömürücü tavır sergilediği görülür. Bu da onun hırslı yapısı ile örtüşür. Eserdeki ilk fabrika sahibinde ise böyle bir durum söz konusu değildir. "Fabrika sahibi güldü. Onları hemen çevreleyiveren meraklı kalabalığa karşı piyasaşının bozulmasından korkmasa lafı uzatır, yıllardır kendini sık sık konuştuğu şehirceden sıyrılır, şunlarla tıpkı onların köycesiyile konuşurdu. Hatta Pehlivan Ali'yle de güreşe tutuşabilirdi. Pek severdi güreşi. Tutuşup da gerçekten değil, şakacıktan bir el ense çeker, ellerini şaplatırdı." (Kemal, 2018, s. 53).

Ağaların veya fabrika sahiplerinin eserdeki konumları yaş, bilgi ve teknoloji politikaları ile açıklanabilir. İmkanları ve bilgileri dâhilinde Çukurova'nın bereketli topraklarında dönemin koşullarına uygun üretim yapmak, bu süreçte makine ve sanayi devriminin olanaklarından istifade etmek onların bilgi ve teknoloji politikası olarak değerlendirilebilir. Birçoğunun hesaba katmadığı şey makinenin insanı değil, insanın insanı sömürebileceği anlayışının hâkim olmasıdır.

Söylemler: Bu başlıkta, sosyal gerçekliğin inşasında söylemin nasıl kullanıldığı ele alınacaktır. Burada, oluşturulan sosyal bir kimlikte ya da gerçekleştirilen sosyal bir eylemde dille beraber dil dışı öğelerin de kullanımıyla ortaya çıkarılan söylem süreci ele alınır. Bu bağlamda sadece yazarın içinde bulunduğu sosyal çevre, eğitim durumu gibi faktörler değerlendirilebilir. Bu durumda yazarın içinde bulunduğu siyasi çevre dikkate alınabilir.

Yaşar Kemal, Orhan Kemal ve Kemal Tahir gibi ana akım toplumcu gerçekçi yazarlar için köy, öncelikle siyasi söylemlerini doğrulamak için bir araç, aktarılmak istenen tezi sergileyen bir sahne olarak kullanılmıştır. Köyü şematik toplumcu gerçekçi bakış açısıyla değerlendirmiş olan bu yazarlardan farklı olarak Enstitülü yazarların eserlerinde köyün rahatsız edici gerçekleri gözler önüne serilerek Türk köyünün ve köylüsünün sefalet ve cehaletine dikkat çekilmiş, köy ideolojik araç veya sahne olmaktan çıkmış, ele alınmak istenen olgunun kendisi hâline dönüşmüştür (Ünsler, 2021, s. 719).

Metinlerarasılık: Bu başlıkta söylemdeki metinlerarasılık öğeleri incelenir. Başkalarının yazı ya da sözlerinden yapılan alıntılar, onlara gönderimler ve imalar incelenir.

Metinde başka bir metinden alıntı sayılabilecek tek kullanım, eserin sonunda da vurgulanan ve Pehlivan Ali'nin sıklıkla söylediği türkü dizeleridir:

Enginli yüksekli kayalarımız

Gamınan yoğruldu binalarımız

Doğurmaz olaydı analarımız

Türkünün repertuardaki tam adı *Enginli Yüksek Kayalarımız* olarak geçmektedir ve Konya yöresinden derlenen bir gurbet türküsüdür. Aslında bu türkü ile Pehlivan Ali nezdinde gurbetteki tüm insanların durumu anlatılmaktadır.

Metinlerarasılık konusunda dikkat çeken bir diğer önemli unsur da ideolojik söylemlerde görülen benzerlik ve ortaklıktır. Söz gelimi, Yaşar Kemal'in karakterleri genellikle Çukurovalı köylüler, aşiret beyleri ve eşraf içinden seçilmiştir. Bu eserlerde köylü sorunları, köylü-ağa çatışması, ekonomik sömürü ve baskılar karşısında sessiz kalamayan çaresiz köylüler anlatılmıştır. Orhan Kemal'in karakterleri ise aynı yörenin fabrika işçileri ve ırgatları arasından seçilmiş ve tarlalarda ağır şartlar altında çalıştırılan ırgatların, fabrikalardaki işçilerin, köyden kente göç eden insanların hikâyeleri anlatılmıştır (Ünser, 2021, s. 128-129). Burada kalıp söylemlerden ziyade bir ideolojinin farklı bir söylemde ifade edilmesi metinlerarasılık olarak yorumlanabilir. Bu bakımdan aynı kültür ve coğrafyadan beslenen yazarların benzer konuları ele alması ve söyleme dönüştürmesi dikkate değerdir.

Dil İncelemesi

Kelimeler: Bu başlıkta söylemde kullanılan kelimeler, kelime sayısı, hangi kelime türlerinin çok kullanıldığı gibi sayısal bilgiler incelenir. Burada eserdeki tüm sözcüklerin incelenmesi ve sayılarının çıkarılması çalışmanın kapsamına dâhil olmadığından toplumcu gerçekçi bir roman söylemi yaratmada kullanılan “köylü”, “şehirli” ve “işçi sınıfı” gibi daha özel alandaki sözcük kullanımına yer verilecektir. Bu bağlamda eserde “köy” sözcüğü yüz yetmiş kez kullanılmıştır. Köy sözcüğünden sonra kullanılan “yer” sözcüğü ise isim grubu oluşturarak otuz iki kez kullanılmıştır. Köy yeri eserde şehirde yapılacak herhangi bir yanlışın çokça konuşulacağı, orada bu yanlışı yapan veya bu yanlışa karışılan kimselerin eleştirileceği yer olarak nitelendirilmiştir. Bununla beraber “köylü” sözcüğü ise otuz bir kez yinelenmiştir.

“Şehir” sözcüğü ise doksan dört kez yinelenmiştir. Şehir sözcüğü “yer” sözcüğü ile altı kez bir isim grubu oluşturarak kullanılmıştır. Bu kullanımlar İflahsızın Yusuf'un emmisi tarafından verilen telkin cümlelerinde görülür. Yani “köy” veya “şehir” sözcüklerini “yer” sözcüğü ile kullananlar genellikle köylülerdir. “Şehirli” sözcüğü de “köylü” sözcüğü gibi otuz bir kez yinelenmiştir. “Şehirli” kavramı şehirde doğsun veya doğmasın şehirde yaşayan kimseler için kullanılmıştır. Bu kavram “şehirli olmak” kavramını da çağrıştırmaktadır.

*Bereketli Topraklar Üzerinded*e “haftalık” bir nevi bir insanın emeğinin nasıl algılandığının göstergesidir. Haftalıklarda ya kesintiler olur ya da çok düşüktür. Buradaki söylem “haftalık” sözcüğünün kullanımına da paraleldir. Bu sözcük tüm eserde on yedi kez

kullanılmıştır. Buna karşılık “para” sözcüğü yüz seksen beş kez yinelenmiştir. “Para” kazanması çok zor ama kaybetmesi, yemesi çok kolay olan bir kavram alanı ile verilmiştir. Eserde bunu başarabilen belki de tek karakter İflahsızın Yusuf’tur.

Roman genelinde “hak, adalet, özgürlük, eşitlik” gibi propaganda söylemleri çok sık kullanılmamıştır. Bu söylemlerin seyrekliği sözcüklere de yansımıştır. “Hak” sözcüğü otuz iki kez, “adalet” sözcüğü üç kez kullanılmış, “eşitlik” ve “özgürlük” ise sözcükleri hiç kullanılmamıştır.

Sosyal statü göstergesi olarak kullanılan sınıf sözcüklerinin kullanımı da dikkate değerdir. “İşçi” sözcüğü otuz beş, “ırgat” sözcüğü yüz elli yedi kez kullanılmıştır. Bu iki sözcük arasındaki işleklik farkı ırgatların birer işçi statüsünde görülmediğinin net bir göstergesidir. Roman genelinde tüm olay ve durumların baş kahramanı olan “ırgatbaşı” sözcüğü üç yüz seksen bir kez kullanılmıştır. Bununla beraber en çok kullanılan başka bir sözcük ise “ağa” sözcüğüdür. “Ağa” sözcüğü romanda üç yüz seksen sekiz kez yinelenmiştir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir husus “ağa” sözcüğünün kim için kullanıldığıdır. Roman genelinde Küçük Ağa haricinde hiçbir ağa ön planda değildir. “Küçük Ağa” roman genelinde altmış bir kez kullanılmıştır. Bunun dışında kullanılan üç yüz yirmi yedi “ağa” sözcüğü de yine ırgatbaşılara, bakkala, katiplere hitap etmek için kullanılmıştır. Ağa ve ırgatbaşı sözcüğüne paralel bir kullanımda “taşeron” sözcüğünde görülür. Bu sözcük seksen bir kez kullanılmıştır. Usta sözcüğü iki yüz yetmiş bir kez, kâtip sözcüğü ise otuz kez kullanılmıştır.

Bu kullanımlar, romanda işçiler ile onları işe alan ırgatbaşı, taşeron, ağa gibi iki sosyal grubun ilişkilerinin gerçekçi bir biçimde anlatıldığına bir başka göstergesidir. Eleştirilen ağalık rejimi sadece küçük ağanın davranışlarında görülebilir. Bu da zengin, şımarık bir üniversite öğrencisinin bencil tavırlarından öteye geçmeyecek bir ifadenin söylemidir. Ağadan çok ağa olanlar ise eserde çokça zikredilmiştir.

Bir başka sık kullanım da “gazocağı” sözcüğünde görülür. Gazocağı romanın genelinde kırk bir kez kullanılmıştır. Gaz ocağı, sınıf atlamak için bir basamak gibi algıladığından gösterge değeri taşır. Bu sözcük, ağa, ırgatbaşı ve ırgat sözcükleri ile gösterge başlığı altında da ele alınacaktır.

Göstergeler: Bu başlıkta, dil ve dilsel araçların kullanımında, kullanıcıların ve bağlamın belirtildiği özel işaretler ya da yapıların kullanılıp kullanılmadığı araştırılır. Burada ifade edilen özel işaretler, farklı dillerden giren kelimeler, jargon ya da argo kullanımlarıdır. Roman genelinde farklı gösterge değerlerine hitap eden birçok kullanım görülmektedir. Bu çalışmada bu kullanımların hepsini örneklendirmek mümkün olmadığı için çoklukla kullanılan göstergeler incelenecektir.

Romandaki en önemli iki gösterge işçi ve ağa/ırgatbaşı olarak ele alınabilir. İşçi göstergesi, aslında sanayi devriminin insanları nasıl yozlaştırdığının dışı vurumu olarak değerlendirilebilir. İşçi, Anadolu insanının saf ve temiz oluşunun bir göstergesidir. Bu gösterge değeri, şehir ve şehirliler karşısında en çok zarar gören ve çabuk yok olabilen bir değer olarak verilir. Zarar gören ve bozulan bu gösterge değeri ağa/ırgatbaşında net bir şekilde

görülmektedir. Onlar, aynı toprakta yetiştikleri insanların haklarını yiyerek, onlara eziyet ederek, onları kullanarak yozlaşmış bir insan göstergesidirler.

Eserde, işçiler arasında sıkça kullanılan bazı sözcükler de gösterge değeri taşır. Bunlardan ilki eserin başından sonuna kadar gösterge değeri olan “gazocağı”dır. “Gazocağı”, eserin başında elde edilmesi zor; fakat elde edildiğinde ise bir tür şehirli olma göstergesi taşır. Ona “yılan sedası vermesi” gibi bir özellik yüklenir. “Gazocağı” aynı zamanda köye dönen veya dönebilen biri için de başarı göstergesi olarak ele alınabilir. Gazocağını bilmek cehaleti gideren bir göstergedir: “O zaman amma da cahildi ha! Ne otomobili biliyordu ne gazocağını ne de biri ölünce nereye atılacağını...” (Kemal, 2018, s. 199). Buradaki söylemden hareketle aynı durumun “otomobil” sözcüğü için de geçerli olduğu düşünülebilir. “...Bilmez öyleyse. Otomobilin bujisi var, direksiyonu var. Marşına bastın mı, kendi kendine işler. Bir işler ki, kancık ayı gibi!” (Kemal, 2018, s. 19). Burada otomobil bir şehir, şehirli ve statü göstergesidir. Köse Hasan, İflahsızın Yusuf ve Pehlivan Ali, fabrika sahibini siyah bir arabanın içinde ilk gördüklerinde onu vali zannetmeleri de bu algıdan ötürüdür. “Siyah otomobil hızla geldi, yavaşladı, fabrika kapısından ağır ağır girerken, kapıcı yerlere kadar eğilerek ağasını selamladı. Üç arkadaş, top ağacın altında ayağa kalkmış, kasketlerini çıkarmışlardı. Otomobil içeri girip gözden kaybolduktan sonra, Yusuf, "Valiydi!" dedi. Pehlivan Ali aval aval baktı: ‘Vali ne ki?’ Yusuf da bilmiyordu ne olduğunu, duymuştu. Gene de ‘Sen bilmezsin.’ dedi.” (Kemal, 2018, s. 45). Bu söylemde otomobil aynı zamanda belirli statüye ait bir gösterge olarak da yorumlanabilir. Otomobil parçalarının ne işe yaradığının bilinmesi de bilgili olma göstergesi olarak ifade edilebilir.

Tonlama: Bu başlık ile söylemin genel tonlaması bulunmaya çalışılır. Yazarın hangi bilgi ve ifadeleri vurgulayarak aktardığı incelenir. Bu bağlamda metnin duygusal tonlaması ile hangi bilgiler ya da noktalar daha çok vurgulanmış ve hangileri daha az vurgulanmış tespit edilmeye çalışılır. Bu doğrultuda önemli bir tonlama “Siz siz olun!” tembihidir. Bu tembih roman genelinde on bir kez yinelenmiştir. Buradaki tonlamanın sebebi, Anadolu insanının şehirdeki tehlikelere karşı dikkatli olmalarını vurgulamaktır.

Diğer bir tonlama da “ibne!” sözcüğünde görülür. Sözcük romanın bu baskısının genelinde sansürlenerek “i...ne!” olarak kullanılmıştır. Aslında bu tonlama roman genelinde silik karakterleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Sözlükte “ünlem, kaba konuşmada hakaret yollu; kızgınlıkla söylenen bir söz.” (e-GTS 2022) anlamı ile verilen bu sözcüğün eserdeki tonlaması da aynı doğrultudadır. Sadece işçi veya ırgatlara hitaben söylenmesi ise söz konusu tonlamanın belirli sınıfa ait olduğunu göstermektedir. Eserdeki genel tonlama ırgatın ezilmesi ve aşağılanmasındaki söylemlerde görülür. Irgatın üzerinde statü sahibi olan kimselerin tavırları ve ezici bir üslup kullanmaları da bu durumu desteklemektedir.

Vurgu/Önem: Bu başlık altında söylemde nelere önem verildiği, nelerin öneminin azaltıldığı ya da artırıldığı incelenir ve bu değerlendirmelerin sebepleri araştırılır. Orhan Kemal roman genelinde bereketli toprakların üzerinde yaşanan olumsuzluklara değinmiştir. Romanda toprağın üzerinde bereketin elde edilmesine aracı olanların önemsenmediğine vurgu yapılır. Bu vurgu; “Çukurova'nın bereketli topraklarında şehre karıncalar gibi çekilen ırgatlar, oraya, Taşköprü'nün oradaki ırgat pazarına birikmek için canlarını dışlerine takmışlardı.” (Kemal,

2018, s. 278), “‘Arabası pislenir diye herifi arabasına almıyor!’ Terli, yorgun ırgatlarda bir homurtu, bir derlenip toplanma oldu: ‘Neee??? Almıyor mu?’ ‘Arabası pislenir diye mi?’ ‘Ulan kimin işinde oldu bu?’ Kaim, gür bir ses emretti adeta: ‘Parçalayın kerhanecinin malını!’” (Kemal, 2018, s. 357). Söylemlerinde net bir şekilde görülmektedir. *Bereketli Topraklar Üzerinde* erkeğin bedeni iş gücü, kadının bedeni ise cinsel bir meta olarak vurgulanır. Bu insanların varlığı geçici olduğundan ve yerine yeni biri ırgatın bulunabilmesi kolay olduğundan insan olarak önemsiz görülürler. Asıl önemli olan ve vurgulanan toprağın bereketinin her ne koşulda olursa olsun ortaya çıkarılmasıdır.

İşaretler: Bu başlıkta söylemdeki dilin taşıdığı özelliklerden hareketle dinleyici ya da okuyucunun neleri bildiği, bu bilgilerle ve bağlamla nasıl ilişkiler kurulduğu araştırılır. İşaret sıfatları, zamirler, edatlar vb. sözcük türleri bu konuda yararlanılabilecek dilsel öğelerdir. Roman genelinde birçok sözcük türü kullanılmıştır. Bu çalışmada bu tür sözcüklerin tamamının incelenmesi mümkün olmadığından sadece belirli sözcük türleri ele alınacaktır. Burada işaret sıfatlarının kullanımı değerlendirilebilir, “bu” işaret sıfatı iki yüz doksan beş, “şu” işaret sıfatı yetmiş dört kez kullanılmıştır. Bu işaret sıfatları genellikle köylülerin küçük görüldüğü durumlarda küçümseme ifadesi ile kullanılmıştır. “Bu millete, bu itoğlu it millete iyilik yaramaz! (Kemal, 2018, s. 222), “Sonra, bu Zeynel gibi bir i.e girdi içlerine, üç günde baştan çıkardı herifleri...” (Kemal, 2018, s. 239), “Kafasına fena takılmıştı şu kerhane kızları. Fatma'dan nasıl güzel olabilirlerdi?” (Kemal, 2018, s. 302).

Sosyal diller: Bu başlıkta eserdeki bir bağlamın etkisiyle ortaya çıkan sosyal diller ve bu sosyal dillerin birbiriyle olan ilişkisi ve aralarındaki geçişler incelenir. Romanda ortaya çıkan sosyal diller “ırgat dili” olarak değerlendirilebilir. Fakat bu dil Anadolu insanının kullandığı bir dildir. Yazar genellikle söyleyiş ve aksana bağlı kalarak söylemleri olduğu gibi vermeye çalışmıştır. Bu da aslında Anadolu insanının yalın dil kullanımının bir özelliğidir. “Ne bu/su arkadaş? Beni ne gösteriyorsun? Açıkla da ne dediğini belliyek!” (Kemal, 2018, s. 229), “Ağamız gibi yok. Mavi tomofiline de yazık ağamızın...” (Kemal, 2018, s. 305) gibi söylemlerde yalın dil kullanımı görülmektedir. Yabancı sözcüklerin kullanımında Anadolu insanının ağız özellikleri görülmektedir.

Konumsal anlam: Bu başlıkta söylemde bağlamla beraber değişen anlamlar, kelimeler ya da diğer dilsel öğeler araştırılır. Burada ele alınacak dikkat çekici bir söylem “fort atmak” kullanımınıdır. “Fort atmak” Anadolu’da Tunceli Hozat bölgesinde palavra atmak, yalan atmak anlamlarında kullanılan bir deyimdir. Bu söylem romanda yalan ve palavra anlamında değil de “hava atmak, böbürlenmek” manalarında kullanılmıştır. “‘Yarın köy yerine vardı mı, dinle gayri. Usta oldum diye fort atar gezer!’ Birden sinirlendi: ‘Fort atsın da bak!’ ‘Ne yaparsın?’ ‘Ne fort atıyon lan, derim. Benimle güreşebilir misin? Marifet usta olmak değil, güreşmekte.’” (Kemal, 2018, s. 317), “Duvar ustası oldum diye fort atsın da bak... Ben de koltukçu oldum. Usta sayılırım. Gazocağı da alacağım ...” (Kemal, 2018, s. 337) söylemlerinde de Anadolu ağızlarındaki anlamının dışında kullanıldığı görülecektir.

Sonuç

Bereketli Topraklar Üzerinde dış dünya gerçekliğinin kurgusal bir evrende gerçekçi bir söylemle ifade edildiği bir roman olarak değerlendirilebilir. Bir Anadolu köyünden para

kazanma ümidi ile Çukurova'nın bereketli topraklarına gelen üç arkadaşın ortak çizgilerinin yol ayrımları, çarpıcı ifadeler ve olaylar zinciri ile sürükleyici bir söylem geliştirilir. Bu söylemde önemli olan unsur, bu çarpıcı olay örgüsünün toplumsal gerçeklik ile kurduğu bağıdır.

Romanda iş bulup para kazanma ümidi ile Çukurova'nın bereketli topraklarına gelen insanların serüveni *Bereketli Topraklar Üzerinde* olarak adlandırılır. Bereketli topraklar üzerinde yaşanan olumsuzluklar da toprağın bereketine paralel bir şekilde bereketlidir. Gerçekçi bir kurgu ve söylem olarak ele alınabilecek eserin söylem analizine genel olarak bakıldığında:

- Romanın adı *Bereketli Topraklar Üzerinde* eksilteli bir yapı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda eksilteli yapı, roman okuyucusunun zihninde roman kurgusu oluştuktan sonra canlanabilecektir. Çünkü romanda kurgulanan dünya bereketli topraklar üzerinde yaşanan olumsuzlukları içermektedir. Yazar, bu başlıkla eserde verilen mesajı okurun tamamlamasını ister gibidir.
- Bu nedenle eserin biçimsel söylem analizi başlık merkezli değerlendirilmelidir. Bereketli topraklara yolculuk, bereketli topraklara varış, bereketli topraklar üzerinde yaşananlar ve bereketli topraklardan dönüş gibi bir izlek oluşturulması mümkündür.
- Biçimsel analizdeki olay örgüsü ve kurgusu da başlık paralelinde değerlendirilebilir.
- Eserin söylemindeki anlam analizine bakıldığında sosyalist veya komünist bir söylemin görülmediği ifade edilebilir. Toplumcu gerçekçi roman anlayışı ile yazılan romanda harman yerinde Kürt Zeynel ve Halo Şamdin'in haklarını araması ve eşitlik istemesi söylemleri bu romanı komünist veya sosyalist bir roman yapmaya yetmeyecektir.
- Romanda ağa nitelikleri taşıyan üç tip vardır. Bunlar çırçır fabrikasını sahibi, çiftliğin sahibi ve inşaatın sahibidir. Fakat çırçır fabrikası ve çiftlik sahibinin kısa diyaloglarına yer verilir. İnşaat sahibi ise hiç görünmez. Küçük Ağa ve Taşeron ise olumsuz birer tipoloji olarak dikkat çeker. Aslında bu ikisinin ırgatbaşılardan çok da farkı yoktur. Dolayısıyla bu iki ara insan veya ara sınıfın tavır ve davranışları konusunda bir genelleme yapmak doğru olmayabilir.
- İşçilerin haftalık almak için düştükleri yol tasviri, her fabrika, inşaat ve çiftlikte benzer olayların yaşandığını içeren bir söylem olarak değerlendirilebilir.
- Eserin anlam analizinde toplumsal yozlaşmanın sınıflar arasındaki haksızlık, rekabet ve sömürü merkezinde geliştiği görülür. Bu bağlamda işçi sınıfının başka bir ara sınıf tarafından kullanıldığı ve sömürüldüğü net olarak görülmektedir.
- Romanın anlam kurgusunun bir başka çarpıcı özelliği ise köy ve şehir karşıtlığıdır. Öğüt, telkin ve tembihlerle de vurgulanan bu kurgu, romanın başından sonuna dek devam eder. Şehir veya şehirli bir cin olarak tasvir edilir.
- Romanın, okuyucuya trajik gelen en çarpıcı tarafları şehrin acımasızlığı, insanların riyakârlığı, şehir insanın duyarsız ve menfaatçi olduğu anlardır.
- Romanın söylemini oluşturan dil analizine bakıldığında, Anadolu ağzının söyleyişlerinin mümkün mertebe esere yansıtılmaya çalışıldığı görülmüştür. Bu tasarrufun da köy-şehir karşıtlığının bir yansıması ve gerçeklik dokusunu kuvvetlendirme isteği olduğu ifade edilebilir.

- Köyden gelen insanların üslup ve tavırları çoğu zaman şehirdeki insanların hışmı ve kızgınlığı ile sonuçlanmaktadır. Buna benzer başka bir durum da soyadı kullanımının henüz köy yerinde yaygın olmamasından dolayı soyadını bilmeyen bir ırgata hakaretler edilmesinde görülür.
- Sözcük seçimi, vurgu, tonlama ırgat ile onu sömüren veya kullanan kimselere arasındaki negatif ilişkinin net bir söylemi olarak değerlendirilmelidir.
- Romanda dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ise bir sınıfın varlığının başka bir sınıfın oluşumunun önünde engel oluşudur. Irgatbaşı, kapıcı, patoz ustası, taşeron, duvar ustası gibi işçi sınıflarının “ırgat” sınıfından üstün olması, Anadolu’dan çalışıp para kazanma ümidi ile gelen kimselerin asla “işçi” olarak değerlendirilemeyeceğinin de açık bir söylemidir. Bu romanda ezilen işçi sınıfının da kendi arasında fraksiyonlara ayrıldığı ve Çukurova’nın bereketli topraklarında ırgatların işçi sınıfında değil, kendisini işçi sınıfına konumlandıran kimselerin kölesi olarak kullanıldığının açık bir göstergesidir.

Bu bağlamda roman genelinde sorgulanması gereken asıl sorunun “insanlık” meselesi olması gerekmektedir. Bir babanın kızlarının genelevde çalışmasına duyarsızlığı, insanların çalışma koşullarını sorgulamasının önüne esrar ve kumar ile geçilmek istenmesi, kadının toplumda sadece beden arzuları için kullanılması, işçi bile olamayacak olan ırgatların insandan daha aşağı bir surette görülmesi ve “insan kılığında hayvan” yakıştırması ile anılması sadece ideoloji ile açıklanamamalıdır. Bu durum, insanların birbirine, başka insanlara bakış açısı ile yani insanlık kavramı ile açıklanabilir.

Kaynakça

- Bilgin, O. (2017). Bereketli Topraklar Üzerinde işçi sınıfının oluşum sorunları ve Orhan Kemal. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 52(1), 231-247. <http://dx.doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.17.05.686>
- Gee, J. P. (2005). *An introduction to discourse analysis: Theory and method (2nd Ed.)*. Routledge.
- Güncel Türkçe Sözlük, *Türk dil kurumu sözlükleri*. 28 Nisan 2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Gür, T. (2011). *Türkçe öğretmeni adaylarının dil tutumları ve dil kullanımlarının söylem çözümlemesi yöntemi ile betimlenmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Kemal, O. (2018). *Bereketli topraklar üzerinde*. Everest Yayıncılık.
- Kocaman, A. (2009). *Söylem üzerine*. ODTÜ Yayıncılık.
- Moran, B. (2006). *Türk romanına eleştirel bir bakış 2*. İletişim Yayınları.
- Solak, Ö. (2011). Küçük Ağa romanının eleştirel söylem analizi. *Akademik Bakış Dergisi*, 26, 1-14.

- Uluşahin, E. (2018). Orhan Kemal'in bereketli topraklar üzerinde, müfettişler müfettişi, üçkağıtçı adlı yapıtlarında kültürel unsurların çevirisi üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Humanitas*, 6(11), 11-31. <https://doi.org/10.20304/humanitas.297616>
- Uslu, A. (2016). Cahit Zarifoğlu'nun "Savaş Ritimleri" Romanının Söylem Çözümlemesi Metoduyla İnceleme Denemesi. *International Journal of Social Science*. 49, 403-417. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3629>
- Ünser, H. İ. (2021). Enstitü çıkışlı yazarların köy gerçeğine yaklaşımları (1950–1960). *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 61(2), 709-722. <https://doi.org/10.26650/TUDED2021-913548>
- Ünser, H. İ. (2021). Toplumcu gerçekçi Türk romanında komünist propaganda (1950-1960). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 13(25), 117-142. <https://doi.org/10.26517/ytea.468>

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.